

MONIKA EWA ADAMSKA*

HISTORYCZNE I WSPÓŁCZESNE ZAŁOŻENIA ZIELENI MIEJSKIEJ OPOLE. OD XIX-WIECZNYCH SKWERÓW DO REALIZACJI Z POCZĄTKU XXI WIEKU

HISTORICAL AND CONTEMPORARY URBAN GREEN AREAS IN OPOLE. FROM 19TH CENTURY SQUARES TO REALIZATIONS FROM THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Streszczenie

Zieleń miejską Opola na początku XIX w. tworzyły nieliczne skwery przed budynkami użyteczności publicznej. Pierwsze założenie parkowe miasta o charakterze krajobrazowym powstało w latach 40. XIX w. na wyspie Pasieka, kolejne na tej samej wyspie pod koniec wieku wokół dawnego zamku książęcego. Wśród placów śródmiejskich Opola o funkcji rekreacyjnej wyróżniają się: zachowany i zrewitalizowany plac Ignacego Daszyńskiego z secesyjną fontanną z początku XX w. oraz modernistyczne założenie placu Adama Mickiewicza z lat 20. XX w., oczekujące na rewaloryzację. Wśród współczesnych realizacji związanych z zielenią miasta należy wyróżnić zakończoną w 2011 r. rewitalizację parku Nadodrzańskiego na wyspie Pasiece oraz rozpoczęte w tym samym roku zagospodarowanie nabrzeży Młynówki graniczącej ze Starym Miastem.

Słowa kluczowe: Opole, zieleń miejska, park, plac śródmiejski

Abstract

Opole's urban green areas in 19th century were created by few, little squares located in front of the public buildings. First town's landscape park layout was set up in the 40ties of 19th century on the Pasieka island, next one was created at the end of the 19th century around the former prince castle at the same island. Amongst the downtown squares worth mentioning are preserved and revitalized Ignacy Daszyński square from the beginning of the 20th century with Art Nouveau fountain and modern layout of Adam Mickiewicz square coming from the 20ties of 19th century and awaiting renovation. Contemporary realizations connected with urban green areas represent completed in 2011 revitalization of Nadodrzański Park on the Pasieka island and started in 2011 development of Młynówka's quays, which borders on Opole's Old Town.

Keywords: Opole, urban green areas, park, downtown square

* Dr inż. arch. Monika Ewa Adamska, Katedra Budownictwa i Architektury, Wydział Budownictwa, Politechnika Opolska.

1. WSTĘP

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie znaczących, historycznych założeń zieleni miejskiej Opola wraz z próbą przeprowadzenia analizy stosowanych rozwiązań formalnych oraz kierunków przemian kompozycji przestrzennych. Tematem są: skwery, place, parki i promenady, które powstały w wyniku intensywnego rozwoju miasta rozpoczętego w XIX w. Przedstawienia oraz analizy dokonano w oparciu o zachowane opracowania kartograficzne, zbiory ikonograficzne oraz źródła pisane dotyczące podjętego tematu. Omówiono również zakres realizowanych projektów rewitalizacji historycznych zielonych przestrzeni Opola. Zakres terytorialny uwzględniony w pracy obejmuje obszar średniowiecznego miasta lokacyjnego, tereny prawobrzeżnego śródmieścia, zamknięte pętlą linii kolejowych, oraz wyspę Pasiekę, wyznaczoną przez rzeki Odrę i Młynówkę.

Układ przestrzenny otoczonego murami obronnymi średniowiecznego Opola zachował się właściwie w niezmienionej formie do początku XIX w. Na widoku Opola autorstwa Friedricha Bernarda Wenera z około 1750 r. zieleń widoczna jest jedynie w niektórych wnętrzach kwartałów mieszkalnych oraz w geometrycznych formach na terenie klasztorów Minorytów, Dominikanów i Jezuitów¹. Miastu towarzyszy od strony zachodniej, oddzielona Młynówką, wyspa Pasieka z zamkiem książęcym. Choć w mieście średniowiecznym zielonych przestrzeni było niewiele, tuż za jego bramami rozciągały się obszary pól uprawnych, ogrodów, łąk i z rzadka zabudowanych przedmieść, umożliwiające mieszkańcom kontakt z przyrodą². Zmiany w strukturze przestrzennej Opola i jego terenów podmiejskich nastąpiły dopiero na początku XIX w. wraz z dynamicznym rozwojem miasta.

2. SKWERY I PROMENADY

W 1816 r. Opole zostało mianowane stolicą rejencji w pruskiej prowincji śląskiej. Nowa funkcja administracyjna miasta wymagała budowy obiektów użyteczności publicznej, które kształtowały wizerunek Opola, wcześniej małego, trzytysięcznego miasta. Jednym z pierwszych był reprezentacyjny gmach siedziby władz rejencji, wzniesiony w latach 1830-1833 na terenie dawnych murów obronnych. Przed gmachem, cofniętym w stosunku do linii zabudowy ulicy, pojawił się skwer o kształcie trapezu i powierzchni około 0,2 ha, którego forma znana jest jedynie z planu Opola autorstwa F. Eitnera z 1863 r.³. Ten pierwszy publiczny skwer został przebudowany pod koniec XIX w. i jego bardziej reprezentacyjny wygląd znany jest zarówno z ówczesnych planów miasta, jak i zachowanych pocztówek⁴. W nowej, symetrycznej kompozycji skweru wyróżniają się dwie alejki w kształcie łuków, prowadzące do głównego wejścia do budynku. Na osi budynku, przy ulicy, usytuowano na lekkim podwyższeniu niewielki plac o starannie zaprojektowanej posadzce, kamiennej balustradzie

¹ R. Emmerling, U. Zajączkowska, *Opole stolica województwa opolskiego*, Śląskie Wydawnictwo ADAN, Opole 2003, s. 13.

² W. Ostrowski, *Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Warszawa 2001, s. 208.

³ F. Idzikowski, *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln 1863, załącznik graficzny.

⁴ B. Szybkowski, *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Wydawnictwo „Artim”, Opole 1997, s. 64.

i stopniach prowadzących do centralnie usytuowanego pomnika cesarza niemieckiego Wilhelma I (Kaiser Wilhelm Denkmal). Kompozycja taka pozostawała w zgodzie z panującą na przełomie XIX i XX w. w Prusach zasadą umieszczania na skwerach pomników osób panujących, polityków oraz dowódców wojskowych, stanowiących pochwałę wielkości państwa pruskiego⁵. Zieleń skweru tworzyła płaszczyna trawnika, grupy krzewów i pojedyncze drzewa. Pomnik Wilhelma I usunięto jeszcze przed II wojną światową. Gmach rejencji został spalony w 1945 r., a jego ruiny rozebrane w latach 50. XX w. Dawny skwer pozostał niezabudowany i stanowi nadal zieloną przestrzeń, jednak nie towarzyszy już reprezentacyjnemu gmachowi. O historii tego miejsca przypominają dwa rozłożyste platany klonolistne rosnące na skwerze od ponad stu lat.

Drugi, niewielki skwer publiczny o charakterze promenady, wart choćby krótkiej wzmianki, został wytyczony przed zrealizowanym pod koniec XIX w. zespołem koszar piechoty, usytuowanym około jednego kilometra na wschód od Starego Miasta. Zabudowania koszar cofnięto w stosunku do ulicy Ozimskiej (dawniej Malapaner Strasse), uzyskując prostokątny teren o powierzchni około 0,5 ha. Zieleń znanej z zachowanych pocztówek alei stanowiły przede wszystkim nasadzenia zieleni wysokiej. Głównym akcentem promenady był pomnik z popiersiem pruskiego feldmarszałka Helmuta von Moltke (Moltkedenkmal), otoczony kwadratową kwaterą zieleni i niskim ogrodzeniem⁶.

Również niewielki plac przydworcowy przed gmachami dworca osobowego Opole Główne i Naddyrekcji Poczty został w 1911 r. wzbogacony o pomnik ku pamięci kanclerza Rzeszy Otto von Bismarcka (Bismarckgedenkstein), mający formę kolumny usytuowanej w półkolu, wyznaczonym niskim kamiennym ogrodzeniem i szpalerem krzewów.

3. ŚRÓDMIEJSKIE PLACE OPOLA

Obok skwerów zakładanych przed obiektami użyteczności publicznej na uwagę zasługują również wybrane place śródmiejskie. Najstarszym z nich jest plac Mikołaja Kopernika (dawniej Wilhelms Platz), przylegający od wschodu do Starego Miasta. Teren ten, położony tuż za murami obronnymi miasta lokacyjnego, nazwany był Górą Wapienną (Kalkberg)⁷, znajdował się tu bowiem kamieniołom wapienia z tzw. wapienikami. Zmiana funkcji z przemysłowej na publiczną nastąpiła w 2 połowie XIX w., a przeprowadzone działania można nazwać rekultywacją terenu pokopalnianego⁸. Pod koniec wieku plac o powierzchni około 0,3 ha otaczała zabudowa mieszkaniowa, szpital św. Wojciecha oraz nieistniejący obecnie kompleks obiektów browaru. Zachowane pocztówki i zdjęcia przedstawiają plac o gruntowej nawierzchni z zielenią wysoką, głównie w formie nasadzeń obrzeżnych oraz ogrodzonego, owalnego

5 I. Bińkowska, *Kształtowanie systemu zieleni miejskiej we Wrocławiu w XIX i na początku XX stulecia*, [w:] *Architektura Wrocławia*, t. 2: *Urbanistyka do 1945*, pod red. Jerzego Rozpędowskiego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1995, s. 227-228.

6 B. Szybkowski, *op. cit.*, s. 83 i 86.

7 Plan Opola (Plan der Königl. Stadt Oppeln) F. Eitnera z 1863, [w:] F. Idzikowski, *op. cit.*

8 Wskazuje na to analiza zachowanych planów Opola z 2 połowy XIX w. Na planie F. Eitnera z 1863 r. widnieje jeszcze nazwa Kalkberg, natomiast na planie Schönherra z 1894 r. znajduje się już Wilhelms Platz w kształcie zachowanym do dnia dzisiejszego.

trawnika z krzewami i klombami kwiatowymi⁹. W latach 30. XX w. i w powojennej historii Opola plac pełnił funkcję miejskiego targowiska. W 2002 r. przeprowadzony został konkurs architektoniczny na projekt zagospodarowania przestrzeni placu jako miejsca o charakterze rekreacyjnym. Założeniem konkursu była kontynuacja przedwojennej funkcji placu, oparta o nowoczesne standardy. Niestety, konkursowe rozwiązania pozostały do dnia dzisiejszego niezrealizowane, a plac pełni funkcję parkingu.

Wyjątkowym miejscem w przestrzeni Opola o funkcji rekreacyjnej jest plac Ignacego Daszyńskiego (dawniej Friedrichs Platz), który powstał w wyniku częściowej realizacji planów zabudowy miasta z końca XIX w. na terenach położonych na wschód od lokacyjnego Starego Miasta i ulicy Krakowskiej (dawniej Krakauer Strasse). Rozwijające się miasto sięgnęło po te tereny na początku XX w. Wcześniej znajdowały się tam podmiejskie ogrody i pola uprawne. Prostokątny plac o wymiarach około 35 m × 120 m (ok. 0,4 ha) wyznaczyły na początku XX w. nowe ulice: Tadeusza Kościuszki (dawniej Moltke Strasse), Hugona Kołłątaja (Bismarck Strasse) i Konstantego Damrota (Hippel Strasse). Zabudowa otaczająca plac to obiekty użyteczności publicznej oraz kamienice mieszkalne o starannie zaprojektowanych elewacjach, pochodzące w większości z początku XX w.

Pierwotna kompozycja placu, której obraz zachował się na pocztówkach z 2 i 3 dekady XX w., opierała się o zgeometryzowany i rozbudowany układ parterów, wyznaczony licznymi spacerowymi alejkami o prostych i krzywoliniowych kształtach¹⁰ (il. 1). Partery obrzeżono niskimi żywopłotami, trawnikami z rabatami kwiatowymi, krzewami i niewielkimi drzewami o kulistej formie. Dominantę tej kompozycji stanowiła, zachowana do dzisiaj, secesyjna fontanna z piaskowca z wielopostaciową grupą rzeźbiarską, otoczona niskim ogrodzeniem. Fontanna, wykonana w latach 1904-1907 według projektu urodzonego w Szczecinie berlińskiego rzeźbiarza Edmunda Gomansky'ego (1854-1930), przedstawia rzymską boginię urodzaju Ceres z dzieckiem na ręku, stojącą na cokole z muszli. Posąg bogini do II wojny światowej osłonięty był miedzianym, azurowym baldachimem. Na niższym poziomie Gomansky umieścił postacie dwóch kobiet ze snopami zboża i koszem owoców, dwóch rybaków z sieciami i skalnika z kilofem symbolizujących opolskie rolnictwo, rybactwo i przemysł wapienniczo-cementowy¹¹. Po muszlach usytuowanych między postaciami spływa woda, która wpada do okrągłej niecki o niskiej cembrowinie.

Zagospodarowanie placu przedstawia się odmiennie na zachowanych planach i pocztówkach Opola z lat 30. XX w.¹². Choć fontanna stanowiła nadal centralny element placu, układ parterów uległ scaleniu, tworząc po obu jej stronach podłużne płaszczyzny trawników z rabatami kwiatowymi, otoczone alejkami z ławkami. Kompozycję tę uzupełniały dwa okrągłe placyki z żeliwnymi lampami, zamykające oś podłużną placu, a od ulic oddzielaly żywopłoty z grabu pospolitego i nasadzenia zieleni wysokiej.

⁹ B. Szybkowski, *op. cit.*, s. 61 i 68. Pierwotne zagospodarowanie placu niestety nie zostało uwzględnione na żadnym z zachowanych planów Opola.

¹⁰ *Ibidem*, s. 58 i 90.

¹¹ A. Hamada, *Architektura Opola wpisana w dzieje miasta*, Oficyna Piastowska, Opole 2008, s. 88.

¹² Plan Opola (Übersichtsplan der Stadt Oppeln) z 1930 roku, Biblioteka Wojewódzka w Opolu, Kartografia Zabytkowa, sygn. 181 K.

- II. 1. Plac Ignacego Daszyńskiego (dawniej Friedrichs Platz). Widok sprzed 1920 r. Repr. [za:] B. Szybkowski, *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Opole 1997, s. 58
- III. 1. Ignacy Daszyński Square (former Friedrichs Platz). View before 1920. Repr. from: B. Szybkowski, *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Opole 1997, p. 58

W 1971 r. plac Ignacego Daszyńskiego, wówczas jeszcze Ernsta Thälmana, został przebudowany – podniesiono wówczas niweletę placu o około 0,5 m, a w jego zagospodarowaniu pojawiły się schody wyrównawcze i murki oporowe.

W latach 2008-2009 zrealizowano projekt rewitalizacji placu. Zgodnie z projektem nawiązano do części historycznych rozwiązań zagospodarowania placu głównie z lat 30. XX w. (układ trawników i rabat, alejek i placyków), zachowano i ewentualnie uzupełniono elementy dawnej kompozycji (fontanna, dwie żeliwne lampy, murki z piaskowca, żywopłoty z grabu pospolitego i zieleń wysoka), jak również wprowadzono rozwiązania oparte o nowoczesne technologie (m.in. oświetlenie placu i fontanny, system nawadniania zieleni). Ponadto prace obejmowały: obniżenie niwelety placu, wykonanie nowej nawierzchni z płyt granitowych oraz wyposażenie placu w obiekty użytkowe małej architektury. Złożonym zadaniem był remont fontanny, w czasie którego uszczelniono nieckę, wzmocniono konstrukcję, wyremontowano instalację wodną oraz odstonięto umieszczoną na cembrowinie sentencję w języku niemieckim. Plac w swojej nowej odstonie jest atrakcyjną, chętnie odwiedzaną i starannie utrzymaną enklawą zieleni w śródmieściu Opola, jak również świadectwem rozwiązań urbanistycznych i krajobrazowych początku XX w. oraz okresu międzywojennego. Nasadzenia zieleni wysokiej, obecnie stuletnie drzewa (kasztanowce zwyczajne i czerwone, lipy drobnolistne oraz graby pospolite), skutecznie izolują plac od ruchu i hałasu oraz otaczającej zabudowy.

Trzecim, przedstawionym w niniejszym artykule placem, reprezentującym rozwiązania modernistyczne związane z kształtowaniem zieleni publicznej w okresie międzywojennym, jest plac Adama Mickiewicza (dawniej Strassburger Platz),

zrealizowany przed kościołem Świętych Apostołów Piotra i Pawła w latach 20. XX w. podczas intensywnej urbanizacji nowych terenów położonych we wschodniej części miasta. Zgeometryzowana, regularna kompozycja placu, o kształcie wydłużonego prostokąta i powierzchni około 0,5 ha, podporządkowana była ekspozycji nowoczesnej bryły kościoła zamykającej jego oś podłużną. Zagospodarowanie placu, znane z zachowanych fotografii, składało się z prostokątnego wgłębnika obrzeżonego pasami rabat kwiatowych i otoczonego alejkami z tawkami. Skarpy wgłębnika zostały obsadzone krzewami i obrzeżnie żywopłotem z cisa pospolitego; umieszczono w nich również schody terenowe¹³ (il. 2).

- II. 2. Plac Adama Mickiewicza (dawniej Strassburger Platz), w tle kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła. Widok od strony zachodniej z lat 30. XX w. Repr. [za:] B. Szybkowski, *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Opole 1997, s. 106
- III. 2. Adam Mickiewicz Square (former Strassburger Platz), in the background Saints Peter and Paul church. View from the south side in 1930's. Repr. from: B. Szybkowski, *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Opole 1997, p. 106

Po stronie południowej oraz północnej placu nasadzono w formie szpalerów lipy drobnolistne. Po II wojnie światowej logiczne, modernistyczne i spójne w formie zagospodarowanie placu uległo degradacji przez wyrównanie poziomów placu, zaokrąglenie głównego trawnika, budowę fontanny na osi widokowej i nasadzenie solitera buka zwyczajnego przy osi widokowej. Decyzją zamykającą ostatecznie główną oś i dzielącą plac na dwie części była lokalizacja w latach 60. XX w. interesująco zaprojektowanego pomnika z popiersiem Adama Mickiewicza. Obecnie stan techniczny wyposażenia placu jest zły: asfaltowe ścieżki są popękane, a wyrosnięte szpalery cisów zastaniają widok na kościół. Zaniedbany trawnik pozbawiony jest rabat kwiatowych. Miejsce to przyciąga grupy ludzi z marginesu społecznego, odstra-

¹³ B. Szybkowski, *op. cit.*, s. 106.

szając innych. Cenne i pochodzące z czasów realizacji placu są zachowane dwa szpalery lip drobnolistnych, obecnie ponadsiemdziesięcioletnich. Opracowany został już projekt rewitalizacji placu, który odtwarza w dużej części jego pierwotne założenia przestrzenne, uwzględniając jednak niektóre z powojennych decyzji. Jego realizacja przywróciłaby tej części miasta zieloną przestrzeń publiczną o wysokich walorach estetycznych, spójną stylistycznie, z otaczającą plac architekturą pochodzącą z lat 20. XX w.

4. MIEJSKIE PARKI

W analizowanym obszarze miasta, obejmującym prawobrzeżne śródmieście i wyspę Pasiekę, powstały dwa założenia parkowe. Oba XIX-wieczne w swoich pierwotnych kompozycjach przestrzennych, zlokalizowane na Pasiece, wyspie o powierzchni około 43 ha, wyznaczonej przez Odrę i Młynówkę, położonej w bezpośredniej bliskości Starego Miasta. Do XIX w. zagospodarowana była jedynie północna jej część, gdzie znajdował się dawny zamek książęcy, ogrody i sady. Południową część wyspy pokrywały nieużytki rolne, podmokłe łąki i zalewowe tereny nadbrzeżne¹⁴. W 1838 r. wyspę otoczono wałem przeciwpowodziowym, co umożliwiło rozpoczęcie urbanizacji. Na planie sytuacyjnym Opola, autorstwa F. Eitnera z 1863 r., widoczny jest szachownicowy układ ulic, częściowa parcelacja działek oraz wąskie nadrzeczne założenie parkowe położone pomiędzy Odrą i wałem przeciwpowodziowym.

Kompozycję pierwszego w Opolu parku miejskiego o powierzchni około 7 ha, widoczną na wzmiankowanym planie, stanowił układ krętych ścieżek i rozproszone zadrzewienie, nawiązujące do stylu romantycznej „dzikiej promenady”, sięgającej swym początkiem XVIII w.¹⁵ Na planach Opola z lat 20. i 30. XX w. park opisany jest jako „Lasek” („Das Wäldchen”), choć przeważająca część istniejącego do dziś zadrzewienia to planowe nasadzenia; jedynie kilka dębów reprezentuje dawne zadrzewienia łąkowe¹⁶. W latach 20. XX w. powstała nadbrzeżna promenada i wewnętrzna aleja obwodowa. Dekadę później uproszczono układ alejek, wybudowano wieżę spadochronową, kąpielisko rzeczne oraz podium do tańca. W tym czasie powstał również most na Odrze łączący wyspy Pasiekę i Bolko, gdzie znajdował się park ludowy.

Po II wojnie światowej park – jako położony na obszarach zalewowych – pozostawał zaniedbany, a po powodzi w 1997 r. zniszczeniu uległa większość elementów jego zagospodarowania.

W 2011 r. zakończono rewaloryzację parku Pasieka (Nadodrzańskiego) jako część projektu „Odra Urzeka”, realizowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego. Projekt rewaloryzacji obejmował zadrzewioną część parku o powierzchni 5,3 ha, bez łąki nadrzecznej objętej odrębnym opracowaniem. Zakres programu rewitalizacji określony został położeniem parku w międzywalu Odry, które uniemożliwiło wprowadzenie obiektów kubaturowych oraz ograniczyło w większości nowe nasadzenia drzew do działań odtwarzających. Układ ciągów pieszych oparto przede wszystkim na zachowanej wewnętrznej alei

¹⁴ M. Adamska, *Wybrane aspekty rozwoju przestrzennego Opola w latach 1816-1945*, praca doktorska, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2006, s. 49-50.

¹⁵ M. Czyżowski, K. Eysymontt, *Ewidencja Parku Miejskiego Pasieka w Opolu*, Pracownia Projektowa „Park”, Opole 1999, s. 4.

¹⁶ *Ibidem*, s. 6.

obwodowej o historycznym przebiegu. Lokalizacja nowych placyków i alejek nawiązuje do kompozycji przestrzennej parku z lat 30. XX w. Do wypoczynku biernego zaprojektowano m.in. minirozarium oraz drewniane deszczoschrony wokół drzew. Do wypoczynku aktywnego, przede wszystkim dzieci i młodzieży, powstały skałki wspinaczkowe, pętla joggingowa, plac zabaw oraz linarium. W przestrzeni parku pojawiły się cokoty kamienne do okresowych ekspozycji rzeźby plenerowej, elementy instalacji rzeźbiarskiej, jak również toalety dla psów.

Istniejącą zieleń wysoką parku, w większości efekt historycznych zadrzewień, tworzy blisko 600 drzew reprezentujących ponad 30 gatunków¹⁷. Drzewa te tworzą grupy i kępy, otaczające obrzeża parku i wyznaczające poszczególne wnętrza parkowe. Do najstarszych nasadzeń należą typowo parkowe platany klonolistne, liczne lipy drobnolistne, buki pospolite, dęby szypułkowe i klony zwyczajne. Nieliczne nowe nasadzenia drzew mają na celu odtworzenie pierwotnej kompozycji drzewostanu oraz jej urozmaicenie. Nowa instalacja oświetleniowa parku obejmuje również iluminację wybranych okazów drzew.

Zrealizowany projekt rewaloryzacji zdecydowanie poprawił atrakcyjność parku Nadodrzańskiego dzięki zastosowaniu różnorodnych i oryginalnych elementów zagospodarowania terenu, wyeksponowanie zachowanych fragmentów historycznej kompozycji przestrzennej oraz nawiązanie do rozwiązań niezachowanych. Park Nadodrzański stanowi atrakcyjny fragment krajobrazu Opola i świadectwo XIX-wiecznego rozwoju miasta.

Możliwość założenia drugiego z parków na wyspie Pasiece stworzyła, rozpoczęta w pierwszej połowie XIX w., likwidacja średniowiecznych obwarowań miasta oraz wałów i fosy wokół dawnego zamku książąt piastowskich. Park Zamkowy (dawniej Schlosspark), początkowo dostępny nielicznym, w ostatniej dekadzie XIX w. został otwarty dla wszystkich mieszkańców staraniem Związku Upiększania Miasta (Oppelner Verschönerungsverein). Założenie urbanistyczne parku jest czytelne na planie miasta Schönhera z 1894 r. W centrum układu znajdował się zamek, którego zabudowania tworzyły w planie nieregularną literę „U”. Zamek otaczał pas zieleni o charakterze parku krajobrazowego, położony częściowo na skarpie, ze swobodnym, wijącym się układem alejek, trawnikami z kompozycjami kwiatowymi, fontanną, pomnikiem z popiersiem bogini Junony oraz posągami zwierząt. Na zachowanych przedwojennych zdjęciach parku zwraca uwagę różnorodność gatunków dobranej roślinności: drzew, krzewów i bylin¹⁸. Atrakcyjnym elementem parku były dwa stawy powstałe z przekształconych fragmentów dawnej fosy zamkowej, otaczające park łukiem od strony południowej. Jedno z wejść do parku prowadziło groblą pomiędzy stawami i zostało zaakcentowane bramą oraz dwoma posągami jeleni.

Park Zamkowy w tej formie przetrwał do końca lat 20. XX w., kiedy podjęto decyzję o wyburzeniu dawnego zamku książęcego i budowie nowej, modernistycznej siedziby władz rejencji opolskiej. Zrealizowane w 1933 r. obiekty zajęły północno-wschodnią część parku, zlikwidowany został również mniejszy staw. Najbliższe otoczenie nowej rejencji uzyskało zagospodarowanie o cechach modernistycznych, a pozostała część dawnego parku zachowała charakter naturalny. Staw pełnił zimą funkcję miejskiej ślizgawki, latem zaś pływano po nim łódkami.

Współcześnie dawną zachodnią część parku Zamkowego zajmuje kompleks amfiteatru opolskiego, rozbudowany w 2011 r. Staw i jego otoczenie będzie poddane

¹⁷ *Ibidem*, s. 9-10.

¹⁸ B. Szybkowski, *op. cit.*, s. 50.

wkrótce przebudowie jako ostatni etap uruchomionego w 2009 r. i wzmiankowanego powyżej projektu „Odra Urzeka”. Program rewitalizacji dotyczy przede wszystkim przebudowy fontanny, jej iluminacji, likwidacji istniejącego muru otaczającego staw oraz eliminację barier architektonicznych.

5. PODSUMOWANIE

System zieleni miejskiej Opola na terenie Starego Miasta, śródmieścia i wyspy Pasieki tworzą założenia różnorodne pod względem wielkości, stopnia zagospodarowania, rodzaju kompozycji przestrzennej oraz spełnianej w przestrzeni miasta funkcji. Na wyróżnienie zasługują historyczne place śródmiejskie o regularnych kształtach i zgeometryzowanych układach, stanowiące wzorcowe przykłady kształtowania zieleni rekreacyjnej w mieście początków XX w. i okresu międzywojennego, niestety obecnie o różnym stopniu zachowania. Skontrastowany charakterem jest zrewitalizowany krajobrazowy park Nadodrzański na wyspie Pasiece o XIX-wiecznym rodowodzie, prowadzący przez most na Odrze do ogrodu zoologicznego oraz dużego parku miejskiego na wyspie Bolko.

LITERATURA

- ADAMSKA M., *Wybrane aspekty rozwoju przestrzennego Opola w latach 1816-1945*, praca doktorska, Politechnika Wroclawska, Wrocław 2006.
- BIŃKOWSKA I., *Kształtowanie systemu zieleni miejskiej we Wrocławiu w XIX i na początku XX stulecia*, [w:] *Architektura Wrocławia*, t. 2: *Urbanistyka do 1945*, pod red. J. Rozpędowskiego, Wrocław 1995.
- CZYŻOWSKI M., EYSYMONT K., *Ewidencja Parku Miejskiego Pasieka w Opolu*, Opole 1999.
- EMMERLING R., ZAJĄCZKOWSKA U., *Opole stolica województwa opolskiego*, Opole 2003.
- HAMADA A., *Architektura Opola wpisana w dzieje miasta*, Opole 2008.
- IDZIKOWSKI F., *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln 1863.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, Warszawa 1978.
- OSTROWSKI W., *Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko*, Warszawa 2001.
- SZYBKOWSKI B., *Pierwszy i największy wybór starych pocztówek Opola w albumie*, Opole 1997.